

# İDARİ YARGILAMA USULÜ'NDE EHLİYET OLGUSU

## (Sübjektif Ehliyet Bağlamında Menfaat İhlali Pratiğinin “Çevre Hakkı” Duyarlılığı İle Bulduğu Yansıma)

*Dr. Selami DEMİRKOL\**

### GİRİŞ

İptal davalarının doğası ve işlevlerinden kaynaklandığı üzere ve Danıştay İçtihatları ile yerleşik hal aldığından ötürü **menfaatin ihlal edilmiş olması şartı**, idari yargı yerlerince dava açma ehliyeti için bir ön koşul olarak aranılmaktadır.

Menfaat ihlali şartı, iptal davalarında davanın esasına ilişkin bir içerik taşımamakla birlikte özellikle **davanın açılabilmesi** veya dava dosyasının **yargıç tarafından incelenebilmesi** için gerekli ve önemli olmaktadır.

Bu şartın yasa koyucu tarafından aranılıyor olmasının nedeni de; idari işlemle ilgisi bulunmayan kişilerin o işlemin iptali istemiyle **dava açmalarını önlemek** amacı güdülmektedir.

İhlal edilen menfaat olgusunun tanımı, mevzuatımızda yapılmamıştır. Öğreti ve Danıştay İçtihatları ışığında menfaat; davacının iptalini istediği işlemle arasındaki **makul ve ciddi bir ilişkiyi** ifade etmektedir.

Menfaatinin ihlal edildiğini ileri süren ve iptal davası açan davacının bu menfaati **alelade bir menfaat** olabileceği gibi, hukuken **himaye edilmiş** bir menfaat veya **sübjektif bir hak** da olabilmektedir.

Nitekim menfaat ihlali, **maddi bir nitelik** arz edebileceği gibi **manevi nitelik ve içerik** de gösterebilmektedir. Kaldı ki iptal davalarında sübjektif ehliyet şartı olarak bulunması gerekli menfaat ihlali, hak ihlali anlamında değil, ciddi ve makul bir alaka anlamındadır. İhlal edilen menfaatin herhalde maddi veya ekonomik nitelikte olması gerekmediği gibi, mahkemelerce hak ihlali gibi düşünülmesi, en başta **iptal davalarının objektif niteliği ile bağdaşmadığı** yolundaki görüşe Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu' nun 02.02.1990 gün ve E: 1989/430, K: 1990/18 sayılı kararında yer verilmiştir.

Bunların yanı sıra menfaat ihlalinin ön şartının gerçekleşip gerçekleşmediğinin yasa koyucu tarafından içerikli ve açık bir şekilde tanımının yapılmamış olması nedeniyle iptali istenilen idari işlemin nitelik ve muhatabı gözetilerek yargı yerince **her davada ayrı ayrı takdir ve tespit edilmektedir**. Ancak

---

\* İstanbul 7. İdare Mahkemesi Başkanı

idari yargı pratiklerinde menfaat ihlali olgusu irdelenirken meşru, kişisel, aktüel olması nitelikleri üzerinde durulmaktayken **çevre hukuku ve çevre hakkı konularındaki gelişmeler** idari yargı yerlerinin duyarlılığı ve konuya bilinçle yaklaşımları sonucu menfaat ihlalinin **kişisel olması niteliği aranmaz olmaya** yüz tutmaktadır.

Denilebilir ki; çevre hakkı olgusu beraberinde **duyarlılığı da geliştirir-ken**, idari yargı yerleri de önlerine gelen çevre ile ilgili iptal davalarında menfaat ihlalinin kişisel olması şartını aramayıp, **menfaat ihlalinin çok geniş yorumlayıp** menfaatini öne çıkarma uygulaması ve duyarlılığı içerisindedirler.

İşte bu çalışma ile verilmek istenilen; idari yargıda ehliyet olgusunun subjektif ehliyet - menfaat ihlali bağlamında irdelenmesi ve gerek Danıştay gerekse diğer idari yargı yerlerinin konuya duyarlı yaklaşımlarıyla çevre hakkı ve çevre hukuku boyutlarındaki örnek kararlarında bulunduğu yansımayı görebilmektedir.

- 1 -

### DAVA AÇMA EHLİYETİ - Davacıya İlişkin Kurallar

1982 Anayasası'nın "A. Hak Arama ve Hürriyeti" başlıklı 36. maddesinde "Herkes, meşru vasıta ve yollarından faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya dayalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir" hükmüne yer verilmiştir. Gerek özel hukuk gerekse kamu hukuku alanında dava açma hakkını anayasal düzeyde hükme bağlayan bu madde, genel olarak **mahkemelere dava açmanın bir hak olduğunu** vurgulamaktadır.

İdare hukuku ve idari yargı bağlamında ise dava açma hakkı, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ile **özel bir düzenleme uyarınca kurala bağlanmış** ve bu Yasanın yanı sıra kimi durumlarda 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Borçlar Kanunu gibi özel hukuka dair kanunlara atıfta bulunulmuştur, hatta kimi durumlarda da Danıştay içtihatlarından yararlanılmaktadır.

2577 sayılı Yasa'nın 2/1- a maddesinde **iptal davasının tanımı** "İdari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan iptal davaları" şeklinde yapılmıştır.

Nitekim 2577 sayılı Yasa'nın 2/1- (b) maddesinde de "İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları" düzenlemesine yer verilmiş ve genel olarak **tam yargı davasının açılabilmesi için ehliyet**, kişinin hakkının doğrudan muhtel olması şartına bağlanmıştır.

Yine aynı Yasa'nın 2/1- (c) maddesinde ise "Genel Hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar

arasında çıkan uyuşmazlıklar” denilerek idari sözleşmelerden doğan davalarda ehliyet şartı **idari sözleşmeye taraf olma** olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi idari mahkemeler nezdinde davacı olabilme yani ehliyet şartı, yasa düzeyinde bu şekilde kurala bağlanmıştır. İdari işlem veya eyleme karşı dava açılabilmesinin **hak ve menfaat ihlaline bağlanmış olması sonucu**, işlem veya eylemle ilgisi olmayan kişilerin dava açması engellenmek istenmiştir. Ancak, yasa düzeyinde kişilerin dava açmasının yanı sıra bir kişinin idari dava açmada menfaatinin var olup olmadığına yargı yerlerince her olay için ayrı ayrı yapılacak değerlendirme ile karar verilecektir.

Genel olarak ehliyet; yeterlilik manasına gelmekte ve hukuksal alanda kişinin medeni haklardan yararlanabilmesi ve medeni hakları kullanabilmesi olarak ifade edilmektedir. Fakat idari yargı alanında dava açmak için sadece Medeni Kanunda öngörülen koşulları taşımak yeterli değildir. Zira idari yargıda ehliyet, idari yargılama usulünün özelliği gereği bazı koşullara bağlanmıştır. Şimdi bunları ayrıntılarıyla incelemeye çalışacağız.

- 2 -

## OBJEKTİF EHLİYET

### 2-1- Genel Olarak Kişi ve Kişilik Kavramı

İnsana “Hak yeteneğine sahip varlık da” denir.<sup>1</sup> Hak yeteneğine sahip olan kişinin **hak ve borçlara sahip** olacağı kabul edilir. Dolayısıyla insanı “hak ve borçlara sahip olabilen varlık” olarak tanımlamak doğrudur.

Ancak, Türk Medeni Kanunumuz kişi kavramını tam, kesin biçimde tanımlamamıştır. Medeni Kanunun 8. maddesinde şöyle bir düzenleme yer almaktadır.

”A - Genel Olarak,

1- Hak ehliyeti

Her insanın hak ehliyeti vardır.

Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.” Bu madde hak yeteneğini düzenlemek suretiyle insanı belirlemektedir. Bu düzenlemede insanın hak ve borçlara sahip olabilen varlık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kişilik kavramı, kişi kavramından çok daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Kişilik, hak ve borçlar edinebilen varlıklar yanında, hak ve borçlara sahip olabilmek için hukuki eylem ve işlemler yapabilme ehliyeti, kişilik alanına giren ve hukuken korunan tüm değerlere, kişisel durumları da kapsayan geniş

<sup>1</sup> Aydın ZEVKLİLER, **Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri Kişileri Hukuku Aile Hukuku**, Diyarbakır: 1986, s.162

nitelikli bir kavramdır. Kişilik alanına giren değerleri ve kişisel durumlarından oluşan bütünü ifade eder.<sup>2</sup>

Medeni Kanununun 8–35 maddeleri arasındaki düzenlemelerde, hak ehliyet, hukuki işlem ehliyeti, kişinin, kişilik alanına giren hukuki düzenince kanunen beden tamlığı yaşamı, sağlığı, onuru, özgürlükleri, adı ve resmi üzerindeki hakkı gibi değerleri ile kişilik denilen kavramın başlangıç ve sonunu belirleme sorunları düzenlenmiştir

## 2-2- Kişilik Kavramı

*Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölüme sona erer. (MK 28/1)*

Kişiliğin başlayabilmesi için, çocuğun sağ doğmuş olması gerekir. Sağ olarak doğum, çocuğun ana bedeninden tümüyle ayrılması anlamına gelir. Kişiliğin başlangıç sayılabilmesi için yalnız sağ olarak doğum yeterli olmayıp, çocuğun, ana bedeninden sağ ayrılması da zorunludur. Sağ doğmak, çocuğun ana bedeninden yaşayarak ayrılması ve ayrıldıktan sonra bir an da olsa yaşaması anlamına gelir.

Kişiliğin başlangıcı için aranılan biran için de olsa sağ doğma koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleme görevi tıp bilimine düşmektedir.

Medeni Kanununun 29. maddesinin 1 fıkrasına göre; *“Bir hakkın kullanılması için bir kimsenin sağ veya ölü olduğunu veya belirli bir zamanda ya da başka bir kimsenin ölümünde sağ bulunduğunu ileri süren kimse iddiasını ispat etmek zorundadır”* Sağ veya ölümü ileri süren kişi, bunu kanıtlamak zorundadır. Kanıtlama işlerinin nasıl yapılacağı konusunda Medeni Yasanın 30. maddesinde bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre; *“Doğum ve ölüm, nüfus sicilindeki kayıtlarla ispat olunur. Nüfus sicilinde kayıt bulunmaz veya mevcut kaydın doğru olmadığı anlaşılırsa gerçek durum her türlü kanıtla ispat edilebilir.”* denilerek kanıt aracının doğum ve ölüm sicilleri olduğu belirtilmiştir.

## 2-3- Kişinin Ehliyetleri

### 2-3-1- Hak ehliyeti

Hak ehliyeti kişilerin haklara ve borçlara sahip olabilme ehliyetidir. Hak ehliyeti Medeni Kanun’un 8. maddesinde şöyle düzenlenmiştir:

*“Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar hukuk düzeninin sınırları içinde haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.”* denilmektedir,

Burada düzenlenen hak ehliyeti kavramı, bir bakma kişi ehliyetini karşılayan niteliktedir.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> ZEVKLİLER, age, s.165.

<sup>3</sup> ZEVKLİLER, age, s.181.

Hak ehliyeti anlaşılacağı üzere sadece haklardan yararlanmayı değil, haklara sahip olmayı yani haklara ve borçlara sahip olmayı ifade eder.

Yani, kişi olmaları nedeniyle doğuştan sahip olunan şeyleri ifade eder. Bu ehliyet ayrıca bir işlem ve eylem yapılmadan kazanılır. Bu nedenle hak ehliyet “pasif ehliyettir” denilmektedir.

Hak ehliyetinin başlıca iki temeli Medeni Yasamızın 8. maddesinde düzenlenmiştir.

Medeni Yasanın “her insan” deyiminde genellik ilkesi, “hukuk düzeninin sınırları içinde” deyiminden ise eşitlik ilkesi; hak ehliyetinin temel nitelikleri olarak ortaya konulabilir.

### **2-1-2- Hak Ehliyetini Kısıtlayıcı Düzenlemeler**

Genellik ve eşitlik hak ehliyetinin temel niteliği olmakla birlikte bunlar mutlak değildir. Bu cümleden çıkan sonuç, eşit olan kişiler arasında bir takım eylemsel, yapısal, sağlıksal ve çevresel farklılıklar nedeniyle farklı düzenlemelere gidileceği belirtilmiştir.<sup>4</sup>

-Yaş nedenine dayanan farklılıklar

a) Evlenme Yönünden; M.K 124. maddesi gereğince erkeğin ve kadının 17 yaşını bitirmesi gerekir.

b) Evlat Edinme Yönünden: M.K 306. maddesi gereğince, otuz yaşına ulaşmayanlar ise evlat edinme hakkına sahip değildirlir.

c) Kazai Rüştünü İsteyebilme Yönünden; M.K 12. maddesi gereğince 15 yaşını bitirmiş olanlar yargıçtan, ergenliklerine karar verilmesini isteyebilirler.

d) Dinini Özgürce Seçebilme Yönünden: M.K 341. maddesine göre ergin yaşı ile kişiler dinini özgürce seçebilme hakkını kazanırlar.

e) Vasi Olabilme Yönünden; M.K 413. maddesine göre bunun için kişinin ergin (reşit) olması gerekir.

f) Yasak İşlemleri Yapabilme Yönünden: MK 449. maddesine göre bağışlama, vakıf kurma ve kefil olma gibi işlemleri ancak, ergin (reşit) olan kişiler yapabilir.

g) Ölümüne bağlı Tasarruf İşlemleri Yapabilme Yönünden: Vasiyet yapabilmek için 15 yaş, miras sözleşmesi yapabilmek için kişinin ergin olması gerekir.

h) Dernek Kurabilme ve Derneğe Üye Olabilme Yönünden: Ancak fiil ehliyetine sahip olanlar demeğin kurucu üyesi olabilir ve kurulmuş bir demeğe üye olarak katılabilir.

Cinsiyetten kaynaklanan farklılıklar:

---

<sup>4</sup> ZEVKLİLER, age, s.182.

Kadının bazı hukuki ilişkilerinde erkeklerden farkı düzenlemelere bağlı tutulduğu görülmektedir.

Yabancılıktan Doğan Farklar:

Köy Kanunu madde 8. Askeri Memnu Mıntıklar Kanunu madde 1, Tapu Kanunu madde 36, Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu madde 8, yabancıların Türkiye’de taşınmaz mal edinemeyecekleri düzenlenmiştir.

#### 2-4- Eylem (Fiil) Ehliyeti

Eylem ehliyeti, bir kişinin kendi eylemleriyle hak ve borçlar (lehine veya aleyhine) yaratabilmesi *yeteneğidir*.<sup>5</sup>

Medeni Kanunun 9. maddesinde; “*Fiil ehliyetine sahip olan kimse kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir*” düzenlemesi yer almıştır.

Eylem ehliyet (olumlu) bir ehliyettir. Bu ehliyet, kişinin eylemde bulunarak hak ve borçlar edinmesini ifade eder. Zira eylem ehliyeti, hak ehliyeti gibi doğumla kazanılmamaktadır. Kişinin zenginliğe (kalıtsal ve psikolojik olgunluk) ve erginliğe (bedensel fiziki olgunluğa) ulaşması gerekir.

Eylem ehliyeti, yasa kuralları ile emredici olarak düzenlenmiş, sözleşmeyle ortadan kaldırılamayan, kişinin hukuksal etkinliğini ortadan kaldırmayacak biçimde kısıtlanmayan (yasalarla getirilen kısıtlamalar saklıdır) bir nitelik taşımaktadır.

Eylem ehliyetinin kapsamı geniştir. Kişilerin, özel hukuktan, gelen hak ve borçlarına sahip olabilmesi için gerekli olan hukuki işlem ve eylem yeteneklerini kapsar.

Eylem ehliyeti, hukuki işlem ehliyeti ve hukuka aykırı işlemlerden sorumlu olma ehliyeti açısından farklılık gösterir. Biz konumuzu da içeren “dava ehliyetini kapsayan hukuki işlem ehliyetini” inceleyeceğiz.

##### - Hukuki İşlem Ehliyeti

Kişilerin hukuki sonuçlar doğurmaya yönelik irade açıklamaları hukuki işlem ehliyetini ifade etmektedir. Bu işlemler çeşitlilik gösterir.

A- Borçlandırıcı İşlemler Yapma Ehliyeti: Bu işlemler malvarlığının aktifine dokunmadan, pasifini yani kişiyi borç altına sokan, borcunu artıran işlemlerdir.

MK 11. maddesinde; “*Ergenlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar.*” düzenlemesine yer verilmiştir.

B- Kazandırıcı İşlemler Yapma Ehliyeti: Kişinin hakları üzerinde etkiler doğurabilen işlemleri yapabilme ehliyetini içerir. Hakkı yaratan, içeriğini değiştiren ve ortadan kaldıran işlemleri yapma ehliyetine, kazandırıcı işlemler yapma ehliyeti denir.

<sup>5</sup> ZEVKLİLER, age, s.187.

Kazandırıcı işlem ehliyeti ile tasarruf yetkisi kavramları birbirinden ayrıdır. Bazen kişinin tasarruf işlemi yapma ehliyeti olmadığı halde, başkası tarafından verilen temsil yetkisine dayanarak o kişi adına böyle işlemler yapılabilirler, dolayısıyla tasarruf yetkisini kullanabilirler.

C- Parasal Niteliği Olmayan Hukuki İşlemler: Bunlar daha çok aile hukukuna özgü nişanlanma, boşanma gibi işlemlerdir. Bu işlemleri borçlandırıcı ve kazandırıcı işlemler niteliğinde işlemler yapma ehliyetine sahip olmayan kişiler de yapabilir.

## **2-5- Dava Ehliyeti**

Hukuki İşlem, yani eylem ehliyetinin kapsamına girer. Bu ehliyet, bir davada davacı veya dayalı olarak usul işlemleri yapabilme yeteneğini içerir. Bu işlemleri yapabilmek için kişinin en azından eylem ehliyetine sahip olması gerekir.

Dava ehliyeti ile ilgili açıklamalarımızı ilerde sürdüreceğiz. Ancak şimdi konuyu gerçek kişilerin dava ehliyet grupları açısından irdelemek gerekir.

### *Gerçek Kişilerin Dava Ehliyeti:*

Gerçek kişilerin dava ehliyetini yukarıda da belirttiğimiz üzere medeni hakları kullanma ehliyetine uygun olarak ehliyet grupları açısından irdelemek gerekir.

**A- Tam Ehliyetliler:** Tam ehliyetliler, eylem ehliyetinin bütün şartlarına sahip olan kimseler (HUMK m. 38, MK m. 9)dir.

Tam ehliyetliler, her türlü hukuki işlemi kimsenin iznine ve onayına tabi olmadan yapma yetkisine sahiptirler. Dolayısıyla dava açma ehliyeti bulunmaktadır.

**B- Sınırlı Ehliyetliler:** Tam ehliyetli olmakla birlikte bazı sebeplerden dolayı ehliyetleri belirli konulara ilişkin olmak üzere sınırlandırılmış olan kişilerdir.

Kısacası sınırlı ehliyetlilerin dava ehliyetlerini onların hukuki işlem yapma ehliyeti ile birlikte değerlendirmek gerekir. Bunun kuralı ise; sınırlı ehliyetliler adına davaları yasal temsilcinin açması ve onlara karşı açılan davaları da yasal temsilcinin yönlendirmesidir. Ayrıca, yasal temsilcilerin onayı ile sınırlı ehliyetliler tek başlarına dava açabilir veya davaları kabul edebilirler. Bu onayın sonradan verilmesi de geçerlidir.

Mümeyyiz küçük ve mahcurlar kişiye sıkı olarak bağlı olan hakları, tek başlarına, yani yasal temsilcinin rızası olmadan (MK 16/1) kullanabilirler. Dolayısıyla bunların dava açma ehliyetleri kişiye sıkı olarak bağlı haklarla sınırlıdır.

Ayrıca, sulh hâkimince bir meslek veya sanatla uğraşma izni verilen kişi, buna ilişkin işlemlerle ilgili olarak ve borçları için açılan davalarda dava ehliyetine sahiptir.

Başka bir istisna ise; tasarruf yetkisi kendilerine bırakılmış olan mallarla ilgili olarak açılan davalarda mümeyyiz küçük ve mahcurların dava ehliyetlerinin olduğudur. Medeni Kanununun 438. maddesi uyarınca kendisine müşavir tayin edilen kişiler, şu muameleleri yasal müşavirin onayı olmadan yapamazlar. Husumet (dava açma) ve sulh, gayrimenkul alım satımı ve onlar üzerinde rehin ve sair aynı bir hak kurma, kıymetli evrak alım, satımı ve rehini, sıradan idare edecek ihtiyaçlar haricindeki ödünç verme alma, sermayeyi almak, bağışlamak, kambiyo taahhütleri altına girmek, kefalet.

**C- Sınırlı Ehliyetsizler:** Bu gruba giren kişiler mümeyyiz küçükler ve mümeyyiz mahcurlardır. Yani bunlar eylem ehliyetinin koşulu olan temyiz kudretine (ayırım gücüne) sahip kişilerdir.

Bu kişilerin durumu MK m. 16' da düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre” ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça kendi işlemleriyle borç altına giremezler.”<sup>6</sup>

**D- Tam Ehliyetsizler:** Bu gruba giren kişilerin fiil ehliyeti hiçbir halde bulunmamaktadır. Çünkü bunlar temyiz kudretinden yoksunlardır.

Mümeyyiz (Sezgin) (küçük); kural olarak velayeti altında (MK 335) bazen vesayet altında (MK 396) olan erginliğe kavuşmamış olan kişidir.<sup>7</sup> Mümeyyiz mahcurlar ya da diğer deyim ile sezgin kısıtlılar ise; sezgin ve ergin oldukları halde yasada sayılan nedenlerden dolayı (MK 404–410) yetenekleri yargıç tarafından sınırlanan kişilerdir. Bu haller; israf ayyaşlık, suihal (kötü tutum) suidare (kötü yönetim), hapis ve isteğe bağlı kısıtlamalardır.

Tam ehliyetsizlerin durumu MK 15. maddesinde “Kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fileri hukuki sonuç doğurmaz” düzenlemesine yer verilmiştir.

Tam ehliyetsizler, MK 14. ve 15. maddelerindeki düzenlemeye göre sezgin (temyiz kudreti-ayırt etme gücü) olmayan kişilerdir.

Sezgin olmayan kişinin eylem ehliyeti yoktur. Yaptığı işlemler geçerli değildir ve hukuka aykırı eylemlerinden sorumlu değildir.

Sezginlik makul biçimde davranma yeteneğidir.<sup>8</sup> Medeni Yasanın 13. maddesinde, “yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir.” kuralına yer verilmiştir.

<sup>6</sup> **Danıştay 11. Dairesi'** nin E: 1976/4956, K: 1976/3972 sayılı kararında 18 yaşından küçüklerin dava açma ehliyeti bulunmadığı, bunların kanuni temsilcisi olan babanın, baba ölmüş veya vekâlet annede ise annenin dava açabileceği belirtilmiştir.

<sup>7</sup> Yaşla ilgili olarak daha önce yaptığımız açıklamaların geçerli olduğu kişilerdir.

<sup>8</sup> **ZEVKLİLER, age, s.193.**



Dolayısıyla sezginliği ortadan kaldıran nedenler; yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk, uyuşturucu madde bağımlılığı gibi hallerdir.

Sezginliğin diğer ehliyet gruplarından ayrılan yanı, kişinin sezgin olup olmadığının her olay yönünden ayrıca incelenmesinin gerekmesi ve kişinin olayın neden ve sonuçlarını kavrayabilecek psikolojik gelişmeye sahip olup olmadığına bakılmasıdır.<sup>9</sup>

Sonuç olarak; bu kişilerin işlem ve hukuki işlem ehliyetleri olmadığından dava açma ehliyetleri de bulunmamaktadır.

- 3 -

### **TÜZEL KİŞİLER VE DAVA EHLİYETİ**

Tüzel kişiler; organik ve fiziksel bir nitelik taşıyan gerçek kişilerden maddi varlıkları olmamaları nedeniyle ayrılan, bir amacın gerçekleşmesi için meydana gelmiş amaç birlikleridir. Tüzel kişiler, onları kuran gerçek kişilerden bağımsız ve özerk bir kişiliğe sahiptirler.<sup>10</sup>

Tüzel kişiler Medeni Yasa' nın 47. ve 48. maddelerine göre; medeni hakları kullanma ehliyetine sahiptirler.

Bunların, dava ehliyetine gelince; genel kural HUMK 39/1 ve MK 48 maddesinde belirtilmiştir. Tüzel kişiler, davayı yetkili organları aracılığıyla takip ederler. Yani bu organları davada kanuni temsilci konumunda yer alırlar.<sup>11</sup>

Özel Hukuk tüzel kişileri ve kamu hukuku tüzel kişileri kural olarak davaları organları aracılığıyla takip ederler. Buna ilişkin olarak HUMK. 39/1 MK. 50, TTK. 138. maddelerinde düzenlemeler yer almaktadır.

Tüzel kişilerin dava takibine yetkili organları, tüzel kişiyi üçüncü şahıslara karşı temsil etme yetkisi olan organlardır.

Eğer, bu organların izin alması gerekli ise, bu izin alındıktan sonra dava açma yetkisi vardır. (HUMK 39/1) Danıştay, kural olarak temsil yetkisini dava açıldığı anda aramaktadır. Daha sonradan yetkili kılınsa bile, bunu kabul etmemekte ve davanın ehliyet yönünden reddine karar vermektedir.

Özel hukuk tüzel kişilerinin şubelerinin tüzel kişiliği olmadığından dava ehliyetleri de yoktur. Ancak şubelerin organ oldukları kabul edilmişse bunların dava açma ehliyetleri olduğu kabul edilir.

---

<sup>9</sup> **Yargıtay 2. Hukuk Dairesi**, 3.5.1951 gün ve E:3104, K:3417, 16.02.1934 gün ve E:577, K:79 sayılı kararları, Aktaran: **ZEVKLİLER**, age, s. 200.

<sup>10</sup> **Yargıtay 2. Hukuk Dairesi**, 3.5.1951 gün ve E:3104, K:3417, 16.02.1934 gün ve E:577, K:79 sayılı kararları, Aktaran: **ZEVKLİLER**, age, s. 200.

<sup>11</sup> Bilge **ÖZTAN**. **Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinde Organ ve Organın Fiillerinden Doğan Sorumluluk**, Ankara: 1970, s. 90.

Şimdi özel hukuk tüzel kişi gruplarına göre dava açma ehliyetini irdelemek gerekir.

### 3.1. Dernekler

M.K. 59. maddesine göre; “Dernekler, kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerlerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda tüzel kişilik kazanırlar” denilmektedir.

Derneklerin dava açma ehliyetine gelince; dernekler ancak; kuruluş amaçlarıyla sınırlı olan konularda dava açabilirler.

Üyelerini ilgilendiren işlem ve eylemler nedeniyle dava açabilmeleri, yasa ve demек tüzüğünde açık hüküm bulunması koşuluna bağlıdır.

### 3.2. Ticaret Şirketleri

6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun (TTK) 137. maddesinde; “*Ticaret Şirketleri hükmü şahsiyeti haiz olup şirket mukavelesinde yazılı işletme mevzuunun çerçevesi içinde kalmak şartıyla bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler. Bu konudaki kanuni istisnalar mahfuzdur.*” kuralına yer verilmiştir.

Şirket türleri açısından konuyu irdelemek gerekir:

Kolektif Şirketler; İdare ve temyiz yetkisi komandite ortağa aittir.

Anonim Şirket; idare meclisi tarafından idare ve temsil olunur. Şirketi temsil yetkisi olmayan kişinin şirket adına açtığı dava, ehliyet yönünden reddedilir.

Dilekçedeki imzanın şirketi temsile yetkisi bulunmayan bir şahsa ait olduğu sonucuna varıldığında davanın ehliyet yönünden reddi gerekir.<sup>12</sup>

Limited Şirketlerde; aksi kararlaştırılmadığı sürece ortakların hep birlikte müdür sıfatıyla şirket işlerini idareye ve şirketi temsile mezun ve mecburdurlar. (TTK 512 md)

Şirket ortaklarından biri tarafından, şirket akdi veya genel idare kurulu kararı ile bu yetkinin verilmesi dava açabilirler.

Kooperatifler; 163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca kooperatiflerin temsile ilişkin hükümleri ana sözleşmede yer alacaktır. 55. maddeye göre ise; kooperatiflerin yasa ve ana sözleşme hükümleri uyarınca yönetim kurulu temsil edecektir.

59. madde uyarınca temsile yetkili olan kişiler kooperatif adına ve amacının gerektirdiği bütün hukuki işlemleri yapabilirler.

<sup>12</sup> **Damıstay 9. Dairesi'** nin 14.05.1982 gün ve E: 1980/3745, K: 1982/2792 sayılı kararı.

### 3.3. Sendikalar

Sendikaların hangi organı tarafından temsil edileceğinin tüzük hükümlerinde gösterilmesi gerekir. Ancak, tüzükte bu konuda bir düzenleme yer almamış ise; MK'nın 73. maddesine göre yönetim kurulu tarafından temsil edilecektir.

Sendikalar, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 14. maddesi uyarınca; çalışma hayatından, toplu iş sözleşmesinden, mesleğin ortak çıkarlarından, hizmet aktinden ve üyelerin sigorta hakkından doğan uyumsuzlukta sendika üyeleri ve üyelerin mirasçılarını temsilen dava açabilirler.

Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu; Belediyede görevli sendika üyelerinin Devlet Memurları Kanunu'na göre yapılan intibak işlemlerinin iptali için sendika tarafından açılan davayı, dava ehliyeti olmadığı için reddedilmiştir.<sup>13</sup>

### 3.4. Vakıflar

Bir vakfın amacını gerçekleştirmesi için; organlara ihtiyacı bulunmaktadır. Medeni Yasa'nın 102. maddesine göre mecburi organ idare organı dışında vakıf kuran kişinin ayrıca başka organları vakıf senedinde göstermesi olasıdır.

Vakıflar mazbut ve mülhak olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Mülhak vakıfların mazbut vakıflar arasına alınması halinde, tüzel kişiliklerini yitirmelerine bağlı olarak dava ehliyetlerini yitirirler. Ancak, uygulamada mazbut vakıfların tüzel kişiliklerini sona erdiren karara karşı dava açabilecekleri kabul edilmektedir.<sup>14</sup>

### 3.5. Kamu Tüzel Kişilikleri ve Bunların Dava Ehliyeti

Kamu tüzel kişilikleri, başında Devlet bulunan Bakanlıkların Devlet'ten ayrı bir kişilikleri bulunan, tüzel kişiliklerdir.

Ancak, bakanlıkların tarafı oldukları davaları Devletin avukatları (hazine avukatları) takip ederler.

Genel bütçeye dâhil dairelere ait davaları, Maliye Bakanlığına bağlı Hazine avukat ve yardımcısı avukatlar izler.

Hazineyi ilgilendirmeyen konularda hazine avukatının temsil etme yetkisi bulunmamaktadır. Hazineyi ilgilendiren davalarda (Valilik de dâhil) hazine avukatının temsil edeceği kabul edilir.

---

<sup>13</sup> Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu'nun E: 1971/484, K: 1971/882 sayılı kararı.

<sup>14</sup> Kazım YENİCE - Yüksel ESİN, Açıklamalı - İçtihatlı - Notlu, İdari Yargılama Usulü, Ankara: 1983, ss. 474 - 475.

4353 sayılı Kanununun 183. maddesi uyarınca, hazine avukatı olmayan yerlerde davaları bakanlıklar ve genel bütçe içindeki diğer daire amirleri yürütür.

Bu durumda; her bakanlık ve daireyi o yerdeki kuruluşun amiri temsil eder. İl Özel İdarelerini; Vali temsil eder. Bu nedenle, İl Özel İdaresinin taraf olduğu davalarda özel idareyi 13 Mart 1329 İdare Umumiye Vilayet Kanunu'nun 76-94. maddeleri uyarınca vali temsil eder.

Belediyelerin taraf olduğu davalarda, Belediyeyi, Belediye Başkanı temsil eder. Belediye Başkanı, başkasını vekil olarak atayabilir. Ancak vekilin baroya kayıtlı avukat olması gerekir. Belediye başkanı, mahkemelerde Belediyeyi temsil yetkisini, Belediye Başkan Yardımcısına devredemez.<sup>15</sup>

Köy Tüzel Kişiliğini; köy muhtarı, temsil eder. Eğer uyuşmazlık köy tüzel kişiliği ile muhtar arasında ise, bu durumda köy tüzel kişiliğini köy derneği tarafından seçilen kimse temsil eder.<sup>16</sup>

Köy halkından bazı kişilerin köy tüzel kişiliği adana dava açma yetkisi yoktur.

Ayrıca, köy tüzel kişiliğini ilgilendirmeyen konularda, köy halkını temsilen köy muhtarının dava açma ehliyeti bulunmamaktadır.

İktisadi Devlet Teşekküllerinde; tüzel kişiliği ve taraf ehliyeti olan iktisadi devlet teşekküllerinin dava ehliyeti vardır.

Bunları, açılan davalarda genel müdür temsil eder. Genel müdür, bu temsil yetkisini genel hükümlerine göre başkasına devredebilir.

#### -4-

### DAVA EHLİYETİ İLE İLGİLİ FARKLI DURUMLAR

#### 4.1. Dava açma Ehliyeti Olmayan Kişi Tarafından Dava Açılması

2577 sayılı Kanununun 14. maddesinde ilk inceleme konulan arasında ehliyet konusu da sayılmıştır. Yasanın 15. maddesinin (b) bendinde ehliyetsiz kişi tarafından açılan davanın reddine karar verileceği belirtilmiştir.

Bu düzenleme paralelinde Danıştay, dava ehliyeti olmayan kişinin açtığı davaları reddetmektedir.

Ancak, bazen davanın değil dilekçenin reddine karar verildiği durumlarla uygulamada karşılaşılmaktadır.<sup>17</sup>

<sup>15</sup> **Danıştay 7. Dairesi'** nin 25.01.1961 gün ve E: 212, K: 528 sayılı kararı.

<sup>16</sup> **GÖZÜBÜYÜK** age s. 294.

<sup>17</sup> **Danıştay Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu'**nun, 19.01.1990 gün ve E: 1989/140, K: 1990/9 sayılı kararı (**Danıştay Dergisi**, s.80)

#### **4.2. Tarafın Dava Sırasında Dava Ehliyetini Kazanması Durumu**

Dava ehliyeti olmayan davacı adına kanuni temsilci dava açmakla birlikte davacı ehliyetini kazanırsa kanuni temsilcinin yetkisi sona erer ve davacı asıl olarak davaya devam edebilir.

#### **4.3. Dava Ehliyetinin Davanın Devamı Sırasında Kaybedilmesi**

Davanın devamı sırasında ilk başta dava ehliyetine sahip olan kişinin vesalet altına alınması, kanuni müşavir atanması gibi nedenlerle, ehliyeti sona erebilir. Bu durumda; o ana kadar yapılmış olan usul işlemleri geçerlidir.

2577 sayılı Kanunun “Tarafların Kişilik veya Niteliğinde Değişiklik” başlıklı 26/1 maddesine göre; “Dava esnasında ölüm veya herhangi bir sebeple tarafların ölümü halinde, idarenin mirasçılar aleyhine takibi yenilemesine kadar dosyanın işlem den kaldırılmasına ilgili mahkemeye karar verilir.”

Aynı maddenin 2. fıkrasına göre; “yalnız öleni ilgilendiren davalara ait dilekçelerin ise iptaline karar verilir.”

#### **4.4. Avukat Olmayan Vekil Tarafından Dava Açılması**

2577 sayılı Kanunun 15. maddesinin (d) bendine göre avukat olmayan vekil aracılığıyla açılan davaların “otuz gün içinde bizzat veya bir avukat vasıtasıyla dava açılmak üzere” dilekçenin reddine karar verileceği belirtilmiştir.

1136 sayılı Avukatlık Kanununun 35. maddesinde yer alan hükme göre avukat olmayan kişilerin vekil sıfatıyla dava açmaları mümkün değildir.

- 5 -

### **SUBJEKTİF EHLİYET**

Yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği üzere iptal davası, hukuka aykırı bir idari işlemin idari yargı yerlerince iptal edilmesini sağlayan bir idari dava türüdür. Yalnız hemen vurgulamakta fayda var ki iptal davasının davacısı olabilmek için, yani idari yargı yerine bir idari işlemin iptali istemiyle dava açabilmek için o davacının idari işlem den ötürü menfaatinin ihlal edilmiş olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle iptal davasının açılması temelde menfaat ihlaline bağlanmıştır.

Bununla birlikte bir mahkemede dava açabilmek için kişinin medeni haklara sahip olma ve bu hakları kullanma ehliyeti, ayrıca Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun aradığı anlamda dava ehliyeti bulunmalıdır. Bu haklara sahip olan gerçek veya tüzel kişiler dava açabilirler. Fakat iptal davası açabilmek için bu koşulların yanı sıra bir de yukarıda vurguladığımız gibi menfaat koşulunun gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Hemen belirtelim ki iptal davalarında menfaat şartı, davanın esasına ilişkin olmayan, dışında kalan ve sadece davanın kabulü ve dinlenmesi için aranılan bir usul ve şekil şartı olmakta-

dır.<sup>18</sup> Kaldı ki, Onar'ın belirttiği gibi, menfaatin ihlal edilmiş olması, davanın sonucuna etki etmez. Yani menfaatin ihlal edilmemiş olması davanın reddi veya davanın kabulü ile bu menfaati ihlal eden tasarrufun iptali için bir neden teşkil etmez.<sup>19</sup>

### 5.1 İptal Davalarında Sübjektif Ehliyet

İdari yargı yerlerine açılan iptal davalarında idari yargıç, davacının dava açmakta menfaatinin olup olmadığını irdelemektedir. Yani dava konusu edilen işlemin davacının menfaatini ihlal edip etmediğini, dava konusu işlemin niteliğini ve olayın özelliğini göz önünde bulundurarak incelemek durumundadır.

Burada dikkat çeken husus, davacı konumunda bulunan ile davaya konu yapılan işlem arasındaki menfaat ilişkisinin hangi özellikleri taşıdığıdır. Bunları şu şekilde belirtebiliriz.

#### 5.1.1 Menfaatin Meşru Olması

Hemen belirtelim ki idare mahkemelerinde açılacak davalarda hukuken ileri sürülebilen menfaatlerin ihlal edilmiş olması yani, meşru bir menfaatin ihlalinin gerçekleşmiş olmasıdır. Nitekim menfaatin meşruluğu ise, hukuki bir durumun ortaya çıkması veya hukuki bir duruma dayanılmasına bağlıdır.

#### 5.1.2 Menfaatin Kişisel Olması

İptal davası açabilmek için davacı konumunda bulunan kişinin, kişisel menfaatinin ihlal edilmiş olması gerekmektedir. Ancak, Danıştay menfaatin kişisel olması şartını son içtihatlarında geniş yorumlamaktadır.

#### 5.1.3 Menfaatin Aktüel Olması

Bunların yanı sıra menfaat koşullarından birisi de dava açıldığı zaman ya da dava karara bağlanırken dava konusu işlemin davacının menfaatini ihlal etmesidir. Nitekim Danıştay Beşinci Dairesi'nin 16.06.1988 gün ve E;1986/1099, K;1908 sayılı kararında "*iptal davası açılabilmesi ve davanın görülebilmesi için davacının iptalini istediği işlemle menfaatinin ihlal edilmiş olmasının yeterli olduğu, bu işlemle ilişkisinin davanın sonuçlanmasına kadar sürmesinin gerekmeyeceği*" görüşüne yer verilmiştir.

## 5.2 TAM YARGI DAVALARINDA SUBJEKTİF EHLİYET

Tamyargı davalarında ehliyet, hukuk davalarında ehliyet ile benzeşmektedir. İdari mahkemelerde tamyargı davası açabilmek için ortada idari bir işlem, bir işlem veya bir sözleşmenin bulunması gerekmektedir. Nitekim idari

<sup>18</sup> Fethi ASLAN, *İdari yargıda Dava Açma Ehliyeti*, İstanbul: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1994, ss. 63-87.

<sup>19</sup> Sıddık Sami ONAR, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul: Hak Kitabevi, 1966, C. 1,2,3, s. 1781.

eylemle tam yargı davasının konusunu direkt oluştururken, düzenleyici idari işlemler ile birel idari işlemlerin tamyargı davasına konu olabilmesi için işlemlerin uygulama aşamasına konulması ve bir eyleme dönüşmesi, subjektif mahiyet olması gereklidir. Yine işlem veya eylemin hakkı ihlal etmesi şarttır.

Kaldı ki bir kişinin tamyargı davası açabilmesi için en önemli şart; subjektif hakkın ihlal edilmiş olması, zarara uğranıldığıının iddia edilmesi ve iddiasını haklı gösterecek yargı yerinde açılacak bir tamyargı davasında tazmini istenilen zarar ile hakkın ihlali arasındaki bağın ortaya konulması lazımdır. Konu ile ilgili olarak Danıştay Onuncu Dairesi 2.2.1986 gün ve E; 1982/4314 K;1986/159 sayılı kararında “Danıştay’ca verilen iptal kararı gereğinin idarece yerine getirilmemesi sonucu zarara uğradığını ileri sürmekte olmadığı gibi, zarara uğradığını hakkının muhtel olduğunu kanıtlayamayan ilgilinin tazminat davası açmasına olanak bulunmadığı” görüşüne yer verilmiştir.

Şimdi subjektif ehliyeti, tamyargı davası açma nedenlerini sayarak inceleyelim.

### **5.2.1 Ölüm nedeniyle Açılacak Tamyargı Davalarında Subjektif Ehliyet Şartı:**

İdari eylem veya işlem sonucu meydana gelen ölüm hallerinde tam yargı davası açabilmek için ölen kişi ile davacı arasında tazminat istemini haklı kıla- cık ölçüde bir yakınlık veya bağın bulunması gerekmektedir. Nitekim Danıştay kararları ışığında ölenin nikahsız eşi, mirasçıları, yakın hısımları ve evlilik dışı çocuğu ile nişanlısı gibi yakınları ayrıca ahlaki ve insanca duygularla sağlı- ğında bakıp gözettiği bazı kişilerin subjektif ehliyet koşulunu taşıdıklarını söy- leyebiliriz.<sup>20</sup>

Danıştay Onuncu Dairesi’nin 13.10.1982 gün ve E; 1982/2464 K; 1982/2041 sayılı kararında “Alıcısının içinde bomba olduğundan şüphelenerek postahaneye iade ettiği kolinin görevli memurlar tarafından talimatlara aykırı biçimde açılması üzerine meydana gelen patlama sonucu kolinin açılmasına katılmayan, kat bakıcısı olarak görevli kişinin ölümü olayın da idarenin hizmet kusuru ve tazmin sorumluluğu bulunduğu,

Ancak ölüm olayı nedeniyle uğranılan maddi zarar T.C. Emekli Sandı- ğınca bağlanan dul ve yetim aylıklarıyla karşılandığından maddi tazminata hükmedilemeyeceği, sadece manevi tazminata hükmetmenin mümkün olduğu hakkında görüşüne yer verilmiş ve yine Yüksek Mahkemenin 18.10.1982 gün ve E; 1982/2428 K; 1982/2068 sayılı kararı ile ölen kişilerin kardeşlerine akra- balık durum manevi tazminatı hükmolunması için yeterli olmadığından manevi tazminat istemlerinin reddine” karar vermiştir.

---

<sup>20</sup> ASLAN, age, s. 78 - 79

Bunların yanı sıra tamyargı davalarında ölüm nedeniyle tazminat isteyen davacının ölenle kendi arasında bir hısımlık, yakınlık veya bağ olduğunu ortaya koyması gerekmektedir.

### **5.2.2 Kişilik Haklarına Tecavüz Edildiği İddiası ile Açılan Tamyargı Davalarında Sübjektif Ehliyet Şartı;**

Kişilik hakları ile anlatılmak istenen, kişinin özgürlüğü, namus, şeref, onur, saygınlık ve anı gibi manevi değerlerine ilişkin hakları ile özel yaşamına ve aile yaşamına ait suları, meslek sırları, isim ve fotoğraf üzerindeki hakları gibi tüm sosyal ve siyasal haklarını ihtiva etmektedir.

Bu tür haklara yönelen bir tecavüzden ötürü tamyargı davasını ancak, o hakkın sahibi olan kişi açabilecektir. Nitekim Borçlar Kanunu'nun 49. maddesinde "Şahsi menfaatleri haleldar olan kimsenin tazminat isteyebileceği" kuralına yer verilmiştir.

### **5.2.3 Mala Verilen Zarar Üzerine Açılan Tamyargı Davalarında Sübjektif Ehliyet Şartı**

İdari eylem veya işlemde ötürü malvarlığında bir azalma olduğu veya gelir kaybına sebep olduğunu ileri süren ve bu şekilde tamyargı davası açmak isteyen kişi, bu durumu kanıtlamakla yükümlüdür. Ancak, burada önemli olan husus sübjektif dava ehliyetinin olayın niteliğine bağlı olduğu ve olay ile kişinin mal varlığı arasındaki bağın varlığıdır. Nitekim zararın niteliği, zarar gören eşya veya hakkın türü ve hak sahipliği sıfatı yönünden çeşitli durumlar oluşabilmektedir. Bu sebeple, sübjektif dava ehliyetinin her olayda ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği dikkate alınmalıdır.

Konu ile ilgili olarak Danıştay Onuncu Dairesi 30.06.1982 gün ve E; 1982/1263, K; 1982/1829 sayılı kararında "İslah çalışmaları yapılan derenin taşması sonucu evini su basan, arabası hasar gören kişinin uğradığı zararın, ıslah çalışmaları yaptığı dere üzerindeki bakım ve denetim görevini gereği gibi yerine getirmediği, hizmet kusuru işlediği anlaşılan idarece tazmini gerektiği" görüşüne yer verilmiştir.

## **5.3 VERGİ DAVALARINDA SUBJEKTİF EHLİYET**

İptal ve tamyargı davaları için geçerli olan sübjektif ehliyet şartları vergi davaları için de geçerlidir. Ancak, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinin 2. fıkrasında "Bu Kanun ve yukarıdaki fıkra uyarınca Hukuk Usulü Mahkemeleri Kanunu'na atıfta bulunulan haklar saklı olmak üzere, vergi uyuşmazlıklarının çözümünde Vergi Usul Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanır" denilerek vergi davaları için özel bir düzenleme yapılması gerekli görülmüştür. Zira vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlere karşı açılacak davalar özellik taşıdığından yasa koyucu bu düzenlemeyi yapmayı uygun görmüştür. Nitekim 213 sayılı Vergi Usul Kanun'unun " Vergi Davaları, Vergi Mahkemesinde Dava Açmaya



Yetkili Olanlar” başlığı altında düzenlenen 377. maddesinde “Mükellefler ve kendilerine vergi cezası kesilenler, tarh edilen vergilere ve kesilen cezalara karşı vergi mahkemelerinde dava açabilirler.

Vergi dairesi, tadilat ve takdir komisyonlarınca tahmin ve takdir olunan matrahlara karşı vergi mahkemelerinde dava açabilir.

Belediyelerde dava açma yetkisini belediye adına varidat müdürü, olmayan yerlerde hesap işleri müdürü veya o görevi yapan kullanır.

Vergi daireleri, Maliye ve Gümrük Bakanlığının, İl Özel İdareleriyle, Belediyeler, Valilerin muvafakatini almadan vergi mahkemelerinin kararları aleyhine Danıştay’da temyiz davası açamazlar.

Ancak, Maliye Bakanlığının tespit edeceği hallerde sınırlı olmak şartıyla muvafakat verme yetkisini defterdarlıklara devredebilir. “Dava konusu” başlıklı 378. maddesinde ise, “Vergi Mahkemesinde dava açabilmek için verginin tarh edilmesi, cezanın kesilmesi, tadilat ve takdir komisyonları, tebliğ edilmiş tevkif yoluyla alınan vergilerde istihkak sahiplerine ödemenin yapılmış ve ödemeyi yapan tarafından verginin kesilmiş olması lazımdır.

Mükellefler beyan ettikleri matrahlara ve bu matrahlar üzerinden tarh edilen vergilere karşı dava açamazlar. Bu Kanunun vergi hatalarına ait hükümleri mahfuzdur.” hükmü yer almıştır.

Vergi Usul Kanunu’nun bu hükümleri uyarınca kendisine vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümleri tarh edilen veya ceza kesilenler vergi mahkemesinde dava açabileceklerdir. Ancak, yine önemli bir kural da dava açabilmek için verginin tadı edilmiş, cezanın kesilmiş olması, istihlak sahiplerine ödemenin yapılmış ve ödemeyi yapan tarafından verginin ödenmiş olması gereklidir.

#### **5.4 İDARİ SÖZLEŞMELERDEN KAYNAKLANAN DAVALARDA SUBJEKTİF EHLİYET**

İdari sözleşmelerden ötürü taraflardan birinin sözleşme hükümlerine uymaması veya idarenin sözleşmeye yüklediği borçların karşılığını yerine getirerek bozulan mali dengeyi geri çevirmesinden ve yahut el koyma, hükümsüz bırakma, bir yaptırım uygulama gibi durumlar da tam yargı davası açılabilir. Demek ki idari sözleşmelerde taraflar arasında bir uyumsuzluk olmadıkça tam yargı davası açılmayacağından subjektif ehliyet şartı da idari sözleşmeye taraf olan kişilere ait olmaktadır.

Bunlarla birlikte sözleşme hükümlerinden menfaati ihlal edilenlerin veya hakları muhtel olanların da iptal veya tam yargı davaları açma ehliyet şartı da idari sözleşmeye taraf olan kişilere ait olmaktadır.

- 6 -

## **İDARİ YARGI YERLERİNİN ÇEVRE İLE İLGİLİ DAVALARDA MENFAAT İHLALİ İRDELEMELERİ**

### **6.1. ÇEVRE HUKUKU VE ÇEVRE HAKKI OLGUSUNUN GELİŞİM SÜRECİ**

Çevre olgusu, yeryüzünde ilk canlı ile birlikte var olmuştur. Aynı zamanda içerisinde organizma veya organizmaların bulunduğu koşulları da ifade etmektedir.

Yaklaşık 150 yıl öncesine kadar tüketici ve bozucu etkinliklerde bulunmayan insanlar, hızlı sanayileşme ile birlikte çevrenin kirlenmesi ve bozulması tehlikesini 35-40 yıl gibi yakın bir zaman sürecinde fark edebilmiştir.

Bugün için 6 milyar civarında olan dünya nüfusu, her yıl ortalama 100 milyon katılımla doğal kaynaklar üzerine büyük bir baskı oluşturmaktadır.

Nüfusun kentsel ve kırsal alanlardaki dağılımının da çevre koşullarını direkt etkilediği gerçeği ışığında, hava, su ve toprak kirliliğinin ilk kez kentlerde ve yoğunlukla endüstri merkezlerinde ortaya çıktığını belirtebiliriz.

Kirliliğin yayılmasında, çevrenin bozulmasına neden olan ve kirlilikten etkilenen doğal ortam ise beraberinde insanların gıda, enerji ve hammadde gibi ekonomik kaynaklar tehdit eder hal almıştır.

Denilebilir ki çevre kaygısı taşımadan yürütülen sanayileşme çalışmaları doğayı ve giderek çevre olgusunu yok etme boyutuna yönelmiştir.

Bu bilinçle, sorunun çözümü için öncelikle çeşitli kurallar geliştirilmiş ve konumuz bağlamında çevre hukuku yeni bir hukuk dalı olarak geliştirilirken bu hukuk dalı içerisinde “çevre hakkı” kuramı şekillenmiştir.

Çevre ile ilgili sorunların artmasına paralel olarak bu sorunların çözümü ve çevrenin korunması yolunda çevre hakkı bilincinin yerleştirilmesi bir aşama oluştururken, bu doğrultuda gerek alt derece mahkemeleri olan İdare Mahkemelerine gerekse yüksek mahkeme olan Danıştay'a da sorumluluk ve görevler verilmiş, nitekim idari yargı yerleri ise duyarlı bir şekilde görevlerini ifa ederek, hukuka uygunluğu tesis etme içeriğiyle yargısal boyutla konuya çerçeve çizmişlerdir.

Vurgulamakta fayda var ki 1961 Anayasası döneminde yürürlükte bulunan bir çok kanunda çevre sorunlarına ilişkin olarak muhtelif hükümler bulunmakla birlikte, bu hükümlerin kişiler arası ilişkileri düzenlemiş olması nedeniyle çevre sorunlarını önlemede yetersiz kaldığı bir gerçek olarak kendini göstermiştir.

Çevre olgusu ilk kez Anayasal düzeyde 1982 Anayasası'nda yer almış ve “Temel Haklar ve Ödevler” bölümünün “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı 56. maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede ya-

şama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir.” hükmüne yer verilmiştir.

Anayasa'nın bu hükmü ile birlikte çevre ile ilgili 35, 43, 44, 45, 57, 63, 168 ve 169. maddeleri de sayabiliriz.

1982 Anayasası'nın çevre hakkını açıkça düzenlemesinin ardından ilk kez 9 Ağustos 1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu yürürlüğe konulmuş ve 8 Haziran 1984 tarihli 222 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 4 Haziran 1998 tarihli 3301 sayılı Yasa, 3 Mart 1988 tarihli 409 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 21 Ağustos 1991 Tarihli 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile muhtelif değişikliklere uğratılmıştır.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun amacı, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemektedir şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca 2872 sayılı Kanunun 30. maddesinde yer verilen “Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan gerçek ve tüzelkişiler, idari makamlara başvurarak bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilirler” hükmü ile çevre konusunda ve özellikle de çevre hakkı bilincinin yerleşmesi bağlamında bireylere de görev ve sorumluluklar verilmiştir.

Nitekim “Çevre Hakkı” doğal ortam ve yaşam koşullarına olumsuz etki ve zararları önlemek ve cezalandırmak amacıyla özellikle devletlerin gerekli önlemleri alma ve daha genel biçimde, her insanın sağlıklı ve ekolojik olarak dengeli ve çevre hakkına saygı içinde eşya ve malların kullanımını düzenleme yükümlülüğü öngörmektedir. Bu teorik tanımın uygulamaya konulması sorunu ise beraberinde usule ilişkin hakları ve ödevleri gündeme getirmektedir. Önleyici tedbirlerden olan bilgilendirme hakkı; kişilerin ve ilgililerin, çevreyi bozma riski bulunan proje ve programlardan haberdar edilmesidir.

Yine çevre hakkı içerisinde irdelediğimiz katılma hakkı, kişi ve kitle örgütlerinin çevre konusunda alınacak kararlara katılabilme sürecini ifade etmektedir.

Bir diğere olgu ise başvuru hakkı olup çevrenin bozulması veya ilgili kuralların ihlali durumunda birey veya gruplara, idare ve yargı makamları önünde başvuru hakkı tanınmasını içermektedir.<sup>21</sup>

Bu bağlamda hukuka ve özellikle de yargı yerlerine önemli görevler yüklenilmiştir. Bilimsel ve teknolojik yenilikleri yönlendirmek, çevrelemek, insanın doğayla ilişkili davranışlarını sınırlandırmak ve yaptırıma bağlamak konularında fonksiyonel kılınmış olduklarını görmekteyiz.

Nitekim çevre hakkı bir olgu olarak kabul edilmekle, çevresel değerlerin muhafaza edilmesi ve korunmasında hukuksal araçların yaklaşımları ve uyumsuzlukları çözümlemedeki duyarlılıkları gündeme gelmektedir.

## **6.2 İDARİ YARGI YERLERİNİN MENFAAT İHLALİ DUYARLILIKLARI**

Gerek Danıştay ilgili dava daireleri gerekse idari mahkemeler, önlerine gelen çevre hukuku veya kamu yararını ilgilendiren konularda ilk inceleme yaparken dava açma koşullarından olan sübjektif ehliyet şartını veya menfaat ihlalini kişisel olması boyutuyla almamakta, duyarlı bir yaklaşımla dava açanların kişisel menfaatlerinin ihlal edilmesi şartını aramamakta, kamunun menfaatinin ihlal edilmesi yeterli görülmektedir. Şimdi konu ile ilgili İdare Mahkemeleri ve Danıştay kararlarıyla örnekler vererek bu tezimizin teyidini alalım.

**6.2.1** Danıştay Altıncı Dairesi 13.5.1991 günlü ve E;1989/2264 K;1991/1101 sayılı kararında T.M.M.O.B İnşaat Mühendisleri Odası Şubesinin, konusunu ilgilendiren planlama ile ilgili hususlarda dava açma ehliyeti olduğunu belirterek “iptal davaları ile idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının tespiti, hukukun üstünlüğünün ve dolayısıyla idarenin hukuka bağlılığının sağlanması amaçlandığına göre, bu davalarda menfaat ilişkisinin dar yorumlanmaması gerekmektedir.” denilerek”... planlama alanlarından bu işin uzmanı olan kamu kurumu niteliğindeki birlik ve odanın Ankara dışındaki temsilciliğini yapan davacı şube başkanlığının kamu yararını korumak için konusunu ilgilendiren planlama ile ilgili hususlarda menfaat ilişkisinin bulunduğu kabulünün zorunlu oluşu” görüşüne yer verilmiştir.

**6.2.2** Ankara’da Danıştay binasının önündeki Zafer Parkı’nın Belediye tarafından otopark yapılması amacıyla yürürlüğe konulan imar planı çerçevesinde parktaki araçların kesimine bağlanması üzerine Danıştay da görevli yargıçlar Ankara 5. İdare Mahkemesi’nde yürütmeyi durdurma istemli olarak iptal davası açmışlar ve yargıçlar; menfaatlerinin ihlal edildiğini ve dava ön koşulunu taşıdıklarını belirtmişler ve Ankara 5. İdare Mahkemesi bu koşulu taşıdıklarını kabul ederek öncelikle yürütmenin durdurulmasına karar vermiş ve bilahare E; 1986/287, K; 1986/742 sayılı karar ile işlem iptal edilmiştir. Davalı

<sup>21</sup> İbrahim KABOĞLU, **Çevre Hakkı**, İstanbul: İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, 1992, ss. 17-19.

Büyükşehir Belediye Başkanlığının temyiz istemi ret edilerek Mahkeme kararı Danıştay Altıncı Dairesi'nin 16.12.1986 günlü ve E; 1986 /1323, K; 1986/1135 sayılı kararı ile onanmış ve kesinleşmiştir.

**6.2.3** Aynı şekilde Ankara Güven Parkının yeşilliğinin yok edilerek otopark yapılması yolundaki imar planı değişikliğinin iptali istemiyle buna karşı çıkan ve oluşan kamu oyundan bir grup tarafından açılan iptal davasında Ankara İdare Mahkemesi ehliyet şartını aşarak davanın esasına girmiş ve plan tadilatının şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve kamu yararına uygun olmadığı gerekçesiyle işlemi iptal edilmiş ve bu karar da Danıştay 6. Dairesi'nin 9.5.1988 günlü ve E; 1988/477, K; 1988/646 sayılı karar ile onanarak kesinleşmiştir.

Bu iki kararda ortak olan husus, davacıların grup olarak dava açtıkları ve gerek yerel mahkemenin gerekse Danıştay'ın bu grupların ehliyetli olduklarını kabul ettikleridir.

**6.2.4** Gökova Termik Santral Kurulmasına dair Bakanlar Kurulu Kararının iptali istemiyle Danıştay Onuncu Dairesi'nde açılan davada da yörede yaşayanlar tarafından açılan iptal davasında menfaat ihlali geniş yorumlanarak işin esasına girilmiş ve ret kararı verilmiştir. (Danıştay Onuncu Dairesi'nin 24.6.1986 günlü ve E; 1984/2739, K;1986/1451 sayılı kararı)

**6.2.5** Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu da 1989 yılında Ali-ağa'da yapımı düşünülen termik santrale ilişkin işlemin iptali istemiyle bir milletvekili tarafından açılan davanın esasına girmiş ve 17.11.1989 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Bu karar ile yüksek mahkeme, Çevre Hukuku açısından bir dönüm noktası olarak çevre mevzuatına geniş ölçüde yer vererek uygulamasını yansıtmıştır. Özellikle çevre hakkını kullanacak olan kişiler bakımından "menfaat" ölçütü, olması gereken gibi geniş tutularak, vatandaşların çevre korunmasında etkin rol üstlenmesine zemin hazırlanmış ve olanak tanınmıştır.

**6.2.6** Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından aynen korunması gerekli eski eser olarak tescil edilmiş olan tarihsel Taşkılla binasının, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2.7.1987 tarihli kararıyla otele dönüştürülmesi ve bir şirkete irtifak hakkı kurulması ile ilgili işlemin geri alınmaması üzerine iptali istemiyle yöre halkı tarafından açılan davada İstanbul İdare Mahkemesi dava ehliyetine yönelik itirazları karşılayarak "Bir yörenin tarihsel ve kültürel özelliklerinin korunmasının Devletin olduğu kadar o yörede yaşayan vatandaşların da görevi olduğu, halkın aynen korunması gerekli eski eser olduğu yolunda karar bulunan bir taşınmazın otele dönüştürülmesi amacıyla yapılan işlemlerin iptalini istemede davacıların menfaatleri bulunduğu, dolayısıyla dava açma ehliyetlerinin var olduğu" görüşüne yer verilerek işlem iptal edilmiş ve bu karar Danıştay Altıncı Dairesi'nin E;1989/2562, K;1989/2187 sayılı kararı ile onanmıştır.

Bu kararlardan da görüldüğü üzere gittikçe artan çevre duyarlılığı Da-nıştay kararlarında da etkili olmuş ve özellikle çevre davalarında kişisel men-faat ölçütü geniş tutularak Anayasa'daki çevre hakkının yaşama geçirilmesine olanak tanınmıştır. Nitekim bir gelişme trendinde gelişmiş ülkelerdeki grup davaları bizde de görülmeye başlanmıştır.

### **SONUÇ VE DEĞERLENDİRME**

İdari yargı yerleri, dar anlamıyla, hukuki düzenlemelerin idari birimlerce uygulanmasına ilişkin sorunları hukuka uygunluk denetimi yaparak çözümlenmektedirler. İdari makamların çevreyi etkileyebilecek işlem ve eylemleri idari davalara (iptal ve tamyargı) konu yapılmaktadır. Çevre konusundaki davaların açılmasında ise öncelikle davayı açanların dava ile menfaatlerinin (dava ehliyeti) bulunup bulunmadığı hususu ilk araştırılan usul kuralı olmakla birlikte idari yargı yerleri, yasa koyucunun tüm kısıtlayıcı düzenlemelerine karşın men-faat kavramını geniş yorumlayarak açılan davalarda ön koşul haline dönüştür-meme eğilimindedirler. Bugün artık çevre veya çevre hakkı ile ilgili konularda bireysel davalar açılabilmeyle birlikte grup davaları veya kitle kuruluşlarınca açılan davalar da kabul görmektedir.

Burada önemle vurgulamakta fayda var ki pasif konumda bulunan idari yargı yerleri ancak önlerine gelen davalar ile aktif yargılama yapabilmektedirler. Bu tespit ile 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 30. maddesi önem arz etmekte ve çevreyi kirleten veya bozan faaliyetten zarar gören veya haberdar olan ger-çek ve tüzel kişilerin idari makamlara başvurarak bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilmeleri konusu idarece ret edilmesi halinde idari davaya dönüştürüle-bildiği takdirde yargılama fonksiyonel olabilecektir.

Ayrıca İdari yargı yerlerinin idari işlemler üzerindeki yargısal denetimi hukuka uygunluk bağlamında yapıldığından ve yetki, şekil, sebep, konu ve maksat unsurları çerçevesinde bu denetimin gerçekleştirildiğini belirtirken bu unsurlardan maksat unsuru çok önemli bir olgu olarak kendini göstermektedir. Zira kamu yararı ile eş anlamlı olan maksat unsuru denetimi, idari yargı yerle-rini adli yargı yerlerinden ayıran en önemli kriterdir. Bu denetim ayrıcalığıdır ki çevre ile ilgili konularda tesis olunan işlemlerin kamu yararına uygun olup olmadığı konusuna yargısal bağlamda çözüm getirebilmesidir.

İşte bu yaklaşımla idari yargı yerleri, önlerine gelen çevre ile ilgili uyuşmazlıklarda kamu yararı olgusunu dikkatle, titizlik ve en önemlisi duyarlı-lıkla irdelemekte ve çevre hakkının sağlanması ve korunması yolunda işlev üstlenmektedirler.